

***DÂSİTÂN-I FERRUH U HÜMÂ*. MEHMED ŞERÎF
/ ED. MEHMET GÜRBÜZ; HAZ. MEHMET GÜRBÜZ,
TUBA İŞINSU DURMUŞ İNCİNUR ATİK GÜRBÜZ VE
MUSTAFA DURMUŞ. ANKARA: KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI YAY. 2017.**

Zeynep DADAK*

Osmanlı dönemi edebî metinleri genellikle tek taraflı bir aşk üzerine kurgulanmıştır. Sevgili, âşığın bütün çabalarına, çektiği bütün acılara kayıtsız kalır. Kimi mesnevilerde ise karşılıklı bir aşk söz konusu olsa da âşıklar birbirlerine kavuşamazlar. Hatta kimi hikâyeler âşığın/âşıkların ölümüyle dramatik bir şekilde sonuçlanır. Çok az eser bu mutsuz sonun “cazibe”sinden uzak kalabilmiştir. 17. yüzyılda kaleme alınmış mensur bir hikâye olan *Dâsitân-ı Ferruh u Hü mâ*, -yukarıdaki genellemenin aksine- “mutlu sonla biten bir aşk hikâyesi” üzerine kurgulanmış olmasıyla dikkati çekmektedir.

Dâsitân-ı Ferruh u Hü mâ, dil içi aktarma yöntemiyle “yeniden yazım” örneği olan eserlerden biridir. İlk olarak nerede, ne zaman ve kimin tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmese de 1397 yılında Kıpçakçadan Anadolu Türkçesine *Işk-nâme* adıyla mesnevi formunda aktarılarak Emir Süleyman’a sunulduğu bilinmektedir. III. Mehmet, beğendiği bu aşk hikâyesinin -daha kolay okunabilir olması için-

---

* Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

nesre aktarılmasını istemiştir. Aktarma görevi Babüssaade Ağa'sı Gazanfer Ağa tarafından Mehmet Şerîf'e tevdi edilmiştir. Mehmet Şerîf'in müsvedde nüshası esas alınarak, saray nakkaşhanesinde eserin yeni bir nüshası hazırlanmıştır. Usta bir hattat tarafından yazılmış olan nüsha, devrin büyük ressamı Nakkaş Hasan tarafından resimlenerek hikâyeye görsellik kazandırılmıştır. Mehmed Şerîf eserin dilini ve nispeten hikâyenin içeriğini dönemin zevkine ve anlayışına uygun olarak güncellemiştir. Saray nakkaşhanesinde üretilen bu nüsha dönemin kitap sanatının mükemmel örneklerinden biridir. Her ikisi de saray kütüphanelerinde bulunan yazmalardan hareketle 19. yüzyılda iki nüsha daha çoğaltılmıştır. Topluluk önünde okunmak amacıyla meydana getirilmiş olan bu iki nüshada da anlatı tamamen yeni hikâyelerle zenginleştirilmiştir. *Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*, 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda dönemin zevkine, zamanın ve zeminin şartlarına uygun olarak tekrar tekrar üretilmiş ilginç bir eserdir.

Yukarıda kısaca tanıtılmış olan *Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*, 2017 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının duyarlı yayın politikası sayesinde layık olduğu biçimde muhataplarına ulaşmıştır. Eser, Mehmet Gürbüz'ün editörlüğünde Mehmet Gürbüz, Tuba İşinsu Durmuş, İncinur Atik Gürbüz ve Mustafa Durmuş tarafından dört ayrı nüshası karşılaştırılarak iki cilt olarak hazırlanmıştır.

Eserin ilk cildi inceleme, metin ve dizinden oluşmakta olup 706 sayfadır. Yazarlar tarafından yürütülen titiz ve yetkin bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkan inceleme kısmı, eserin genel özellikleri, nüshaları ve yapısı hakkında detaylı bilgiler vermekle beraber sanat ve kültür tarihi açısından da aydınlatıcı bilgiler içermektedir. İnceleme bölümü, eserin adı ve müellifi ile ilgili tartışmalarla başlamaktadır. Bundan sonra eserin müellifi olan Mehmed Şerîf'in

hayatı, sanat anlayışı ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu kısımda müellifin *Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*'dan başka III. Mehmed'in isteği üzerine tercüme/aktarma yöntemiyle meydana getirdiği dört eserinin daha olduğunu öğrenmekteyiz. Müellife ait diğer bu eserler, inceleme kısmında içerik, üslup özellikleri, nüshaları ve neşredilme durumları da dâhil olmak üzere ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Eserin yazılış süreciyle ilgili verilen bilgiler, Osmanlı döneminde eser siparişi ve patronaj konularıyla ilgili dikkate değer ipuçları sunmaktadır. Osmanlıda hamilik geleneğinin nasıl işlediğini Nakkaş Hasan Paşa ve Gazanfer Ağa'nın da söz konusu edildiği kısımda ayrıntılarıyla görmekteyiz. "*Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*'nın Nakkaşı ve Resimleri" başlıklı bölüm, Osmanlı kitap üretim süreci açısından önemli ve orijinal bilgiler içermektedir. Mehmed Şerîf kendi el yazısıyla yazdığı müsvedde nüshanın sayfa kenarlarına nakkaşı yönlendirici nitelikte notlar yazmıştır. Bu notlarda nakkaşın nasıl bir sahne resmetmesi gerektiğini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Nakkaş Hasan eseri resimlerken çoğunlukla bu notlara bağlı kalmış olmakla birlikte kimi zaman müellifin tarifleriyle örtüşmeyen, fakat metni daha çok tamamlayan resimler çizmiştir. Kitapların resimlenme süreçlerinde müellif ve nakkaş ilişkisinin nasıl işlediğini gösteren bu nadir kayıtlar sanat tarihi açısından da son derece önemlidir. Bu kısımlardaki tespitlerle inceleme bölümünün sadece ilgili eseri anlatmakla sınırlı kalmadığını, tek başına metin neşrinin ötesinde tarih, sanat tarihi ve kültür tarihi incelemesi olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

"*Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*'nın Yazılış Öyküsü" başlıklı bölümde esasen 14. Yüzyılın sonlarında yazılmış manzum bir aşk hikâyesinin 17. yüzyılın başında nesre aktarılmasını ve 19. yüzyılda iki kez yeniden yazımını ele alınmıştır. Benzer örnekler üzerinden klasik

Türk edebiyatında yeniden yazımın ve nazımdan nesre aktarmanın bir gelenek olduğu ortaya konulmuş, ilgili metinler üzerinden bu geleneğin nasıl işlediği tespit edilmeye çalışılmıştır. “*Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*’nın Kaynakları ve *Işk-nâme* İle İlişkisi” başlıklı kısımda meseleye daha yakından bakılmıştır. Söz konusu bölümde tek nüshası Fransa Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde bulunan ve 1965 yılında Seyit Yüksel tarafından neşredilen *Işk-nâme*’nin, *Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*’nın olay örgüsüyle olan benzerlik ve farklılıkları ortaya konmuştur. Yazarlara göre *Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*, içerik olarak kaynak metin olan *Işk-nâme* ile büyük oranda örtüşmektedir. İki metin arasındaki ilişkinin olay örgüsü, kahramanlar, mekânlar, motifler vb. üzerinden açıkça gözlenebileceğini, farklılığın büyük oranda başlık sayısı ve bölümlerin hacmi noktasında olduğunu dile getiren yazarlar, Mehmed Şerîf’in manzum kısımlardaki tercihlerine dikkat çekmişlerdir. Bu manzum kısımların büyük kısmını *Işk-nâme*’den alan müellif, kimi yerlerde kendi şair yönünü öne çıkararak asıl metne müdahale etmiştir. Müellif bazen bununla da yetinmeyip mensur kısımları tamamlamak için başka şairlerin şiirlerinden de alıntı yapmıştır. Alıntı yapılan bu manzum parçaların hepsi yazarlar tarafından işaret edilmiş ve hakkında bulunan bilgiler dipnotlarla okuyucuya sunulmuştur. Konuyla ilgili hazırlanan tabloda müellifin manzum kısımlarda ne gibi değişiklikler yaptığını daha net görmek mümkündür. Bu bölümde göze çarpan bir diğer husus ise Mehmed Şerîf’in kelime tercihleridir. Asıl metindeki bazı kelimeleri müellif kendi döneminde kullanılmakta olan kelimelerle değiştirmiştir.

İnceleme bölümünün devam eden kısmında karşımıza çıkan “Olay Örgüsü” başlığı altında Ferruh ve Hümâ’nın kavuşmalarıyla neticelenen heyecanlı bir aşk serüveninin ayrıntılarını bulmaktayız.

Temelde aşk yolculuğu üzerine kurgulanmış olan olay örgüsü iç içe geçmiş pek çok mücadeleyi de içermektedir. Bu kısımda yazarlar hikâyeleri klasik anlatı geleneğinde sıklıkla görülen İslamî ve anonim motifler açısından da ele almışlardır. Çocuğu olmayan padişahın kâhinlerden aldığı tavsiyeler sonucu çocuk sahibi olması, doğan bu çocuğun olağanüstü kimliği, esas kahramana eşlik eden yakın dost, resimden görüp âşık olma, kulaktan duyup âşık olma gibi pek çok motifin bu çerçevede değerlendirildiği görülmektedir. Şahıs kadrosunun ele alındığı kısımda şahıs ve mekân ilişkisi dikkat çeken bir hüviyette. İyi karakterlerden bahsedildiği sırada onlarla ilgili olan mekân tasvirleri ve isimleri de iyiliği ve temizliği çağrıştırır nitelikle seçilirken, kötü karakterlerle ilgili olan mekânlardan da kötülüğü çağrıştıran karanlık ve karamsar kelimeler tercih edilmiştir. *Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*'nın zaman kurgusu klasik Türk edebiyatındaki zaman kurgusu anlayışıyla uyumaktadır. Zamanı anlatan ifadelerin genellikle mekân bağlamında kullanılması, olayların belirsiz bir zamanda geçmesi ve abartılı zaman öğelerine yer verilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Çalışmanın devamında yazarların eserin dil ve üslubu hakkındaki tespitlerinin bulunduğu kısım vardır. Bu kısımda *Dâsitân-ı Ferruh u Hümâ*'nın *Işk-nâme* ile ilişkisi dil ve üslup açısından ele alınmıştır. Müellif hikâyeyi birebir aktarmamış, hikâyenin bazı bölümlerini çıkarıp, kısaltarak bazı bölümlerini ise daha uzun tasvir etmek suretiyle genişleterek değiştirmiştir. Bu çerçevede yapılan değişiklikler sıralanmış; ayrıca kelime, ibare, cümle, paragraf, bölüm, mısra, beyit düzeyindeki farklılıklar da örneklendirilmiştir. Bu kısımda eserin 17 ve 19. yüzyıllarda yazılmış olan dört nüshası da dil ve üslupta bakımından değerlendirilmiştir. Farklılıklar ve benzerlikler üzerinden nüshaların birbirleriyle olan ilişkileri de

detaylı olarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca hikâye tekniği, anlatımın bakış açısı ve anlatıcı üzerine de inceleme ve değerlendirmeler yapılmıştır.

İlk cildin devam eden kısmında bahsi geçen dört nüshanın tenkitli metin neşri ve nüshalar arası farkların titizlikle dipnotlara aktarıldığı “Metin” kısmı bulunmaktadır. Eserin aslında bulunan minyatürler bu kısımdaki transkripsiyonlu metin içerisinde de bulunmaktadır. Bu cilt “Kaynakça” ve “Şahıs ve Yer Adları Dizini” adlı kısımlarla cilt son bulmaktadır.

Eserin ikinci cildi ise *Dâsitân-ı Ferruh u Hü mâ*'nın saray nakkaşhanesinde üretilmiş olan 224 varaklık nüshasının tıpkıbasımından oluşmaktadır. Söz konusu nüsha, Osmanlı kitap sanatının çok güzel bir örneği durumundadır. Kültür Bakanlığının titiz çalışmasıyla bu nüshanın tıpkıbasımı son derece güzel bir şekilde yapılmıştır. Baskı kalitesi ve sayfalardaki süslemeler ve minyatürler hayranlık uyandırıcı niteliktedir.

İlk olarak 1397 yılında Emir Süleyman'a sunulan ve 1601 yılında III. Mehmed'in emriyle nesre aktarılarak mükemmel bir nüshası oluşturulan *Dâsitân-ı Ferruh u Hü mâ*'nın, kitapların hususi bir kaderi olduğunu belirten Latince “Habent su afata libelle” sözünü doğrular şekilde 2017 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından daha önceki yazma nüshalarına yaraşır bir şekilde basımı gerçekleştirilmiştir.